[DOR: 20.1001.1.22517634.1390.6.2.6.1] [Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-25]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1390.6.2.6.1] [Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-25]

اخلاق در پژوهشهای آموزشی و مؤلفه‌های آن

دکتر رضا ساکی*

گروه علوم تربیتی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران

چکیده

زمینه: پژوهش آموزشی به‌عنوان یکی از گسترده‌ترین حوزه‌های پژوهشی در علوم انسانی، رسالت دشوار و حساس هدایت آموزش و پرورش را برعهده دارد. رسالتی که بیش از هر چیز با اصول و مبانی اخلاقی مرتبط است. پژوهش آموزشی با رعایت موازین اخلاقی، صلاحیت لازم را برای انجام رسالت خود کسب می‌کند.

روش کار: این مقاله به‌صورت توصیفی- تحلیلی و با مرور و ترکیب سوابق موجود، نمایی از چارچوبهای اخلاقی در حوزه تحقیقات آموزشی ارائه می‌کند.

یافته‌ها: تعمیم موازین اخلاقی علوم در حوزه تحقیقات آموزشی، سه حوزه اساسی از تدابیر اخلاقی مورد نیاز را همراه با اصول خود، فراروری پژوهشگران این عرصه قرار می‌دهد. الف) اصول ناظر بر حفظ شأن و منزلت انسان در عرصه تعلیم و تربیت ب) اصول ناظر بر حفظ شأن و منزلت پژوهش در عرصه تعلیم و تربیت پ) اصول ناظر بر حفظ حقوق حامیان ،سیاستگذاران و دیگر کاربران پژوهش.

نتیجه‌گیری: پژوهش آموزشی به‌واسطه بستر خود – آموزش و پرورش – نقش برجسته‌ای در توسعه اخلاق و سلامت در جامعه برعهده دارد و بنابراین باید پیشتر، خود، از موازین سلامت و اخلاق بهره‌مند باشد. این مقاله کوشیده است تا با طرح ضرورت توجه به اخلاق و ارزشمداری در حوزه پژوهشهای آموزشی، چارچوبی برای تدوین منشور اخلاق در حوزه پژوهشهای آموزشی ارائه نمایند.

کلید واژه‌ها: پژوهش آموزشی، اخلاق در پژوهش، اخلاق حرفه ای، اخلاق در علوم انسانی

سرآغاز

رعایت اصول وارزشهای اخلاقی[1] در همه ابعاد زندگی بشر یکی از مهمترین راههای حفظ و ارتقاء سلامت زندگی اجتماعی است. فعالیتهای بشری تنها در پرتو رعایت ملاحظات اخلاقی در مسیر درست قرار خواهند گرفت. اخلاق، حافظ فعالیتهای بشر از میل و گرایش به هرگونه انحراف و کجروی است (۱).

اخلاق، دانشی است که از اصول و ارزشها صحبت می‌کند؛ ارزشهایی که ناظر به رفتارها و صفات ارادی مردمان و تمایز آنها از حیث خوبی و بدی، شایستگی و ناشایستگی، نیکویی و زشتی و بایستگی و نبایستگی هستند. اخلاق پژوهشی نیز به مبادی اخلاقی افعال می‌پردازد، رویکردی که ریشه آن به ارسطو و کتاب مشهور اخلاق او - اخلاق نیکوماخوس -برمی‌گردد، که گوهر فعل اخلاقی را رفتار عقلانی متعهد به خیر جمعی می‌داند (۲). در باب هر عمل ارادی انسان می‌توان داوری اخلاقی کرد و تحقیق نیز از آن جهت که جزو اعمال ارادی انسان است

* نویسنده مسؤول، نشانی الکترونیکی: aki.research@ gmail.com

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-25]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1390.6.2.6.1]

می‌تواند مشمول داوریهای اخلاقی شود (۳). رفتار اخلاقی در حوزه پژوهش کمک می‌کند تا افراد جامعه از آسیبهای احتمالی انجام فعالیتهای پژوهشی در امان باشند. در مجموع، هدف اخلاق، توسعه خوبیها در دنیای امروزی است. اخلاق به پژوهشگران در ساختن جهانی بهتر برای انسانها کمک می‌کند (۴). اخلاق در پژوهش، اشاره به دامنه‌ای از اصول دارد که ناظر بر هدایت پژوهش از مرحله طراحی و اجرا تا انتشار و پیگیری نتایج است. با این وصف پژوهشگر از زمان آغاز به کار خود تا پایان کار و همچنین در طی پیگیریهای مربوط به کاربست یافته‌ها و فراتر از آن، در دایره‌ای از اصول اخلاقی راهنمای عمل حرکت می‌کند (۵).

به این ترتیب، جستجو و تفکر در باره راههای گسترش اخلاق در حوزه پژوهش، کوششی برای هدایت پژوهش در مسیر ساختن جهانی سالمتر می‌باشد. همانطور که هر کوشش سازمان یافته ای برای کسب اعتبار باید در چارچوب اصول اخلاقی طراحی و به مرحله اجرا درآید، فعالیتهای علمی و پژوهشی نیز صرفا در قالب چارچوبهای اخلاقی است که می توانند درستی و اعتبار خود را حفظ نمایند. بویژه همه پژوهشهایی که با انسان سروکار دارند به‌طور الزامی باید قواعد اخلاقی را رعایت کنند (۶). به این ترتیب ملاحظات اخلاقی مانند چتری بر بالای علوم سایه افکنده است تا از کجروی و آسیب رسانی هر کدام از شاخه های علوم به جامعه بشری جلوگیری نماید (۷).

اخلاق پژوهش[۲]، شاخه ای از اخلاق حرفه ای[۳] است که به اصول اخلاقی پژوهش از آغاز تا پایان کار می پردازد (۸). بیکر، اصول رفتاری را که تصور می‌شود حامی انسجام کار علمی هستند اخلاق علمی[۴]می نامد. اخلاق به منزله آیین‌نامه‌ای است که انسان موظف است به لحاظ انسان بودن، آن را رعایت کند. چرا که انسان برای بازگشت به کرامت واقعی و حقیقی خود به اخلاق نیازمند شده است. اصول اخلاقی به قوانین کمال انسان و تحقق بخشیدن خیر مربوط است و در نتیجه، اخلاق در هر حرفه‌ای به مجموعه احکام ارزشی ناظر بر آن حرفه اطلاق می شود (۹). در مجموع اخلاق در علم و پژوهش ابزاری برای تضمین صحت و درستی و اعتبار پژوهش و یافته های آن است. بدون تکیه بر اخلاق، پژوهش، استعداد انحراف از اهداف اصلی خود را پیدا می کند و حتی ممکن است علیه اهداف اصلی خود نیز به حرکت در آید. مثلا پژوهش با هدف دانایی جریان می یابد اما سهل انگاری در رعایت موازین مورد نظر ممکن است پژوهش را عاملی برای توسعه جهل و نادانی سازد. امروزه بیش از پیش در میان پژوهشگران، مدیران دولتی، موسسات پژوهشی و جامعه این اعتقاد تقویت شده است که پژوهش برای کارآمدی باید تحت پوشش و پایش قواعد اخلاقی قرار گیرد (۱۰). با توجه به نقش پژوهشگران در هدایت جامعه، به‌نظر می‌رسد تقویت اخلاق در این بخش، زمینه را برای توسعه سلامت معنوی[۵] در جامعه مهیا می‌سازد .

به این ترتیب تمام حوزه های پژوهشی به‌واسطه تاثیری که بر انسانها دارند باید تحت پوشش معیارهای اخلاقی قرار گیرند و پژوهشهای آموزشی نیز از این امر مستثنی نیست (۱۱).در حوزه پژوهشهای آموزشی تکیه بر اخلاق، اصلی حیاتی تلقی می‌شود که باید برای رعایت آن نیز کوششهای سازمان یافته‌تری انجام پذیرد. گر چه توجه به اخلاق در پژوهش آموزشی ریشه ای تاریخی دارد که هرودت تاریخ نویس یونانی نیزدر کتابهایش به مصادیقی از آن اشاره می‌کند (۱۲) اما در حال حاضر این حوزه با وجود گسترش فزاینده فعالیتهای خود، کمتر بر اصولی مکتوب و مورد توافق رسمی از اخلاق متکی بوده است. تدوین منشور اخلاقی پژوهشهای آموزشی می تواند در حمایت از این قلمرو گسترده و پیچیده نقش اساسی ایفا نماید. توسعه اخلاق در پژوهشهای آموزشی راهی برای افزایش پاسخگویی حرفه ای در این حوزه است (۱۳) و به این ترتیب ضامنی برای تامین حقوق کلیه عناصر درگیر در عرصه پژوهش خواهد بود(۱۴).

پژوهش آموزشی مانند سایر حوزه های پژوهشی در علوم اجتماعی، افراد درگیر در موضوع آموزش و پرورش را توانا می‌سازد تا برای عمل تربیتی، مناسبتر تصمیم بگیرند و اخلاق در این زمینه به ارتقاء سلامت پژوهش کمک می‌کند (۱۵).

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-25]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1390.6.2.6.1]

بستری برای توسعه جامعه

آموزش و پرورش در همه دوران و از دیدگاههای مختلف همواره از جایگاه رفیعی برخوردار بوده است. در تمام ادیان و از دیدگاه همه فیلسوفان نقش آموزش و پرورش همواره زیر بنایی و حیاتی تلقی شده است. اهمیتی که تاکنون کمتر رقیب و جایگزینی برای خود پیدا نموده است. به راستی آموزش و پرورش از کدام ماهیت و ویژگی برخوردار است که آن را به چنین درجه ای از نقش و اهمیت می‌رساند ؟ آموزش و پرورش چرا همواره بر قله رفیع فعالیتهای بشری قرار دارد و چگونه می‌توان از قداست و اعتبار آن محافظت نمود؟

بدون تردید مهمترین ویژگی ای که به آموزش و پرورش اینچنین اعتبار و منزلت می‌بخشد، رسالت مهم آن است که بر تعالی و تربیت انسان استوار می‌باشد. آموزش و پرورش موظف است که با تمهید شرایط مورد نیاز، زمینه رشد و شکوفایی استعدادهای انسانی را برای نیل به مراتب کمال فراهم سازد. جامعه برای توسعه خود از هر منظری به انسان توسعه یافته نیاز دارد و آموزش و پرورش متولی اصلی این کار است. آموزش و پرورش از این منظر و برای تربیت انسان توسعه یافته با ابعاد مهمی از زندگی افراد سروکار دارد که در اهداف و وظایف آن به خوبی مشخص شده است. آموزش و پرورش همچنین منبع انتشار آموزه‌های اخلاقی است. جامعه بایدهای اخلاقی خود را عمدتا از طریق برنامه های آموزش و پرورش دنبال می‌کند (۱۶). بدون تردید معلمان هستند که باید از ابتدا به شاگردان خود بیاموزند که چگونه می توان و باید از تقلید، ریا، فریب و تقلب در همه امور اجتماعی از جمله مسائل علمی اکیداً خودداری کنند (۱۷). حتی از منظر بازدهی اقتصادی نیز سرمایه‌گذاری در این بخش با اطمینان و بازدهی بیشتری همراه می‌باشد (۱۸).

به راستی آموزش و پرورش با این وسعت و اهمیت، چگونه می‌تواند بدون تفکر و تعقل چنین رسالت دشواری را به خوبی و مطابق با انتظار به سرمنزل مقصود خود برساند ؟ بدون شک، کارکرد پژوهش است که می‌تواند بیشترین ظرفیت را برای تفکر و خردورزی در آموزش و پرورش آماده سازد. چنین رسالتی دشوار، توجه هر ناظر هوشیار را به اهمیت تصمیمات و اعتبار آنها در این قلمرو جلب می‌نماید. متعاقب چنین توجهی است که نقش و اهمیت استفاده از ابزارهای تسهیل کننده تصمیمات و از جمله پژوهش برجسته می‌شود. بدین‌ترتیب پژوهش در آموزش و پرورش به‌عنوان گسترده‌ترین حوزه پژوهش در قلمرو علوم انسانی برای حمایت از شان و منزلت انسان هویت می‌یابد. حوزه‌ای که باید به‌واسطه ظرافت و اهمیتش بیش از سایر حوزه‌های پژوهشی نیز تحت مراقبت چارچوبهای اخلاقی قرار گیرد.

بنابراین پژوهش آموزشی در صورت داشتن شرایط و ویژگیهای خاصی است که می‌تواند هدایت این نهاد گسترده و حساس را عهده دار شود. پژوهش آموزشی با برخورداری از سلامت کامل است که می‌تواند مرجعیت مناسبی برای دانش آفرینی در آموزش و پرورش تلقی شود و اخلاق یکی از ابعاد اصلی تامین کننده این سلامت است. به عبارتی پژوهش آموزشی بدون در نظر گرفتن ملاحظات اخلاقی، عملاً از درجه اعتبار برای تاثیرگذاری بر نظام آموزشی ساقط خواهد شد. از این رو است که تلاش برای پاسخگویی و مسؤولیت‌پذیری اخلاقی در پژوهشهای آموزشی روز به روز افزایش می‌یابد.

اخلاق و پژوهش آموزشی

اخلاق در پژوهش در برگیرنده استفاده از اصول اخلاقی در مراحل مختلف یک فعالیت پژوهشی است. در واقع اخلاق پژوهش به هدایت پژوهش در چارچوبهایی اخلاقی می‌پردازد. دلایل متعددی برای ضرورت پایبندی به اصول اخلاقی در پژوهشهای آموزشی وجود دارد. از جمله اینکه آموزش و پرورش خود، بستر توسعه اخلاق در ابعاد مختلف است و دانش آموزان بخش مهمی از هنجارهای اخلاقی را در مدرسه و از طریق برنامه‌های رسمی فرا می‌گیرند. اصولا فراگیری رفتارهای اخلاقی به‌عنوان اولین گام باید از دوران کودکی و از دامان خانواده و مدرسه آغاز شود (۱۹). بنابر این رعایت اصول اخلاقی در پژوهش آموزشی با کمک به سلامت کارکردهای نظام آموزشی، توسعه

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-25]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1390.6.2.6.1]

هنجارهای اخلاقی در میان دانش آموزان و متعاقباً جامعه را در پی خواهد داشت. اگر آموزش و پرورش به کمک پژوهش بتواند به‌درستی به وظایف خود عمل کند، توسعه اخلاق به‌عنوان یکی از اهداف اساسی تعلیم و تربیت نیز فرصت تحقق بیشتری در جامعه را خواهد داشت. از این رو اخلاق در پژوهش به‌طور عام با کوششهای آموزش و پرورش برای انجام رسالتهای اخلاقی خود پایه‌ریزی می شود.

دیگر آنکه تاثیرات آموزش و پرورش بر زندگی فردی و اجتماعی پایدار و فراگیر است. بسیاری از ما از خاطرات خوب و بدی در دوران مدرسه یاد می‌کنیم که بر زندگی ما تاثیر عمیق، گسترده و درازمدتی داشته است. به‌طور نمونه مردودی یک دانش آموز که می‌تواند تحت تاثیر عوامل متعددی باشد، پیامدهای دراز مدت نامطلوبی را عاید فرد و جامعه می‌سازد. از جمله اینکه عزت نفس فرد با مردودی آسیب جدی می‌بیند و احتمال ترک تحصیل وی در بار اول مردودی تا ۴۰ درصد و در مرحله دوم تا ۹۰ درصد افزایش می‌یابد.(۲۰). پیامدهای اجتماعی یک مردودی نیز برای جامعه بسیار گزاف خواهد بود. پدیده مردودی علاوه بر اینکه خسارات مالی فراوانی به فرد و جامعه وارد می‌کند عاملی برای افزایش تهدیدات اجتماعی خواهد بود. تجربه مردودی قادر به ایجاد ظرفیت بالا برای کجروی در فرد است که می‌تواند بصورت نسلی نیز تداوم و استمرار یابد. ویکتور هوگو باز گشایی هر مدرسه را معادل با بستن یک زندان تعبیر می کند(۲۱).

دلیل دیگر، زیرساخت و الگو بودن نظام آموزشی برای سایر سازمانها و نهادهای اجتماعی است. قالب کلی هر جامعه را آموزش و پرورش می‌سازد و از این روست که درستی عملکرد آموزش و پرورش می‌تواند به درستی عملکرد در جامعه بینجامد (۲۲). آموزش و پرورش، ساختن جامعه نیز می‌باشد؛ و سرانجام اینکه پژوهش در آموزش و پرورش وظیفه گسترده توسعه دانش در میان معلمان، دانش آموزان، مدیران و سیاستگذاران و جامعه را برعهده دارد و به همین منظور یک حوزه در هم تنیده با دیگر حوزه‌های علمی و یک زمینه میان رشته‌ای محسوب می‌شود که پژوهشگرانی از موضوعاتی متنوع را به سوی خود جلب کرده است. بنابراین، رعایت اصول اخلاقی در این حوزه می‌تواند به توسعه اخلاق در دیگر حوزه‌های پژوهش نیز کمک کند (۲۳).

ماهیت ملاحظات اخلاقی در پژوهشهای آموزشی

پژوهش آموزشی به‌عنوان یکی از گسترده ترین حوزه‌های پژوهش در علوم انسانی، ماهیتی بسیار پیچیده و ظریف دارد. خط مقدم اخلاق در پژوهش بیش از هر چیز دیگر به انسان برمی‌گردد. به عبارتی اخلاق در پژوهش در همه حوزه‌ها بر اولویت ملاحظات انسانی استوار است. پژوهش آموزشی بیشترین ارتباط را با انسان دارد. در پژوهش آموزشی، هم اجرای آن در محیطهای آموزشی و در ارتباط با دانش آموزان و معلمان است و هم نتایج آن به مدرسه و کلاسهای درس و در نتیجه به انسانها برمی‌گردد. پژوهش آموزشی با موضوع خود (آموزش و پرورش) تاثیری همه جانبه بر تقریبا تمامی افراد جامعه بر جای می‌گذارد و نمی توان نسبت به چگونگی انجام آن از منظر ملاحظات اخلاقی بی توجه یا کم توجه بود. علاوه بر این پژوهش آموزشی خود بر بستری از معنویت، اخلاق و ارزشها قرار گرفته است(۲۴). اخلاق در این حوزه، حامی پژوهشگر در انجام مناسب مسؤولیتهای خود در مقابل علم، جامعه، دانش آموزان و کارورزان و شرکت کنندگان در پژوهش معرفی شده است(۶).

علاوه بر این اصولا بخش اعظمی از تعلیم و تربیت به ترویج مبانی اخلاقی اختصاص دارد و اصولاً هدف تعلیم و تربیت از اخلاق اقتباس می‌شود(۲۵). «برنامه‌های آموزش و پرورش برای ساختن انسانها بیش از هر چیز برملاحظات اخلاقی استوار است. با انسان اخلاقی است که می‌توان جهانی امن برای زندگی کردن مهیا ساخت». (۲۶).

هدف پژوهش آموزشی رفع موانع و تسهیل فرایند پرورش انسانها در ابعاد و سطوح مختلف است. پژوهش آموزشی مشروعیت و هویت خود را از بستر موقعیتهای ظریف آموزشی- پرورشی کسب می‌نماید و به همان اعتبار که عمل تربیتی عمیقا وابسته به بنیانهای اخلاقی است، پژوهش آموزشی نیز باید از چنین موقعیتی برخوردار باشد.

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-25]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1390.6.2.6.1]

اخلاق در پژوهش آموزشی می‌کوشد تا قاعده هایی که پژوهش آموزشی را در نزد عموم قابل دفاع می نماید، شناسایی و رعایت آنها را توصیه سازد. با توجه به اعتمادی که به پژوهش در حوزه های مختلف و از جمله در آموزش و پرورش وجود دارد، پژوهشهایی که بدون دقت لازم اخلاقی به انجام برسند ممکن است موجبات تاثیر نامطلوب در جهت گیریهای آموزشی را برای یک نسل فراهم آورند. اثرات تعلیم و تربیت حتی به‌صورت نسلی نیز قابل انتقال است. به عبارت دیگر نتایج پژوهشهای آموزشی تاثیراتی پایدار از خود بر فرد و جامعه برجای می‌گذارد(۲۷).

در نظر بگیرید که اتخاذ یک تصمیم مدیریتی در آموزش و پرورش بر اساس نتایج یک پژوهش که بدون مسؤولیت پذیری و ملاحظات اخلاقی انجام شده است، موجب محرومیت عده‌ای از دانش آموزان از ادامه تحصیل گردد در حالیکه اتخاذ این تصمیم بحق نبوده و نتایج فاقد اعتبار یک پژوهش، چنین اقدامی را سبب شده است. با توجه به وسعت تاثیرات، پیامدهای نامناسب این تصمیم را در نظر بگیرید، آیا اصولا دامنه این تاثیرات قابل اندازه‌گیری می‌باشد؟ این تصمیم کدام فرصتهای پیشرفت را از فرد سلب نموده و نتایج آن چه تاثیری بر زندگی وی و نسل وی خواهد گذاشت؟ اشاره به چند یافته پژوهشی در این حوزه می‌تواند ما را با بستر پیچیده پژوهشهای آموزشی و ضرورت حاکمیت اخلاق در این موقعیت بیشتر آشنا سازد.

پژوهش سریل برت، یکی از جنجالی‌ترین و مشهور ترین پژوهشهای آموزشی است که ضرورت توجه به اخلاق در پژوهش را کاملا روشن می‌سازد. سیریل برت یکی از دانشمندان انگلیسی است که در مطالعات خود بر روی هوش دو قلوها، همبستگی فراوانی را بین هوش این افراد گزارش می‌کند. دستاوردهای برت گاه مورد سوء استفاده های سیاسی نیز قرار گرفته است. چنین صاحب نظرانی در پژوهش خود خواسته اند، برتری نژادی بر نژاد دیگر، و گاه حتی برتری قوم یهود را بر اقوام دیگر اثبات کنند. در حالیکه گزارشهای بعدی به‌ویژه گزارش لئون کامین نشان می‌دهد که آنچه که به‌عنوان یافته های علمی و همبستگیهای آماری دقیق توسط سیریل برت ارائه شده و توسط دیگر دانشمندان از قبیل ایزنگ، جنس مورد استناد قرار گرفته است، چیزی جز یک نیرنگ علمی نبوده است. به نظر کامین، نکته تأسف آور این است که برخی با وجود از دست دادن اعتبار پژوهش برت، هنوز هم اصرار دارند که از شواهد وی در تایید ارثی بودن هوش بهره گیرند (۲۸).

همچنین اگر یک پژوهش بتواند پرده از پیامدهای نامناسب یک عمل تربیتی بردارد، به همان اندازه می تواند تاثیرات مثبتی را در زندگی فرد ایجاد کند. به‌طور نمونه موضوع فشار روانی و پیامدهای آن در کلاسهای طبقه بندی شده نیز مورد مطالعه قرار گرفته است. این تحقیق در مدارسی صورت گرفت که با هدف کمک به دانش آموزان، آنها را بر اساس نمرات تحصیلی در کلاسهای مختلفی طبقه بندی می نمودند. در حالیکه عمل تربیتی مدیر و عوامل آموزشی برای جبران تفاوتهای آموزشی دانش آموزان و ارایه آموزشهای مکمل صورت می پذیرد، مشکل خود را از جایی دیگر نمایان می سازد. نتایج این تحقیق بیانگر این است که طبقه بندی دانش آموزان در مدارس و استفاده از برچسب های توانا و ناتوان آنها را در تبیین مناسب از رویدادهای زندگی خود دچار اشکال کرده است. یعنی دانش آموزان این مدارس با قرار گرفتن در برابر شرایط غیر قابل کنترل به مرور به این نتیجه رسیده اند که در کنترل موفقیت و شکست های خود نقشی نداشته اند. بطور ویژه این پژوهش منطبق با مجموع مطالعاتی است که در زمینه درماندگی آموخته شده به مرحله اجرا در آمده است (۲۹). مفهوم درماندگی آموخته‌شده [۶] به عنوان حالت ویژه‌ای که اغلب در نتیجه اعتقاد فرد مبنی بر اینکه رویدادها در کنترل او نیستند، در او ایجاد می‌شود، تعریف می‌شود. به سخن دیگر، بعد از یک رشته تجربه که در آن پاسخ‌های فرد در نتیجهٔ رفتار او تغییری نمی‌کند، آزمودنی می‌آموزد که رفتار و نتیجهٔ رفتار او از یکدیگر مستقل هستند (۳۰). بدیهی است توجه به یافته‌های این پژوهش مانع بروز خسارتهای فراوان روانی و اجتماعی خواهد شد.

در پژوهش دیگری به تاثیر اسنادهای متفاوت معلمان از شکست و موفقیت تحصیلی دانش آموزان پرداخته شده است. بر

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-25]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1390.6.2.6.1]

اساس نتایج این پژوهش معلمانی که شکست و موفقیت تحصیلی دانش آموزان را بیشتر به عوامل بیرونی (بیـرون از تـوان معلـم) نسبت دهند، در مقایسه با معلمانی که شکست و موفقیـت دانـش آموزان را عمدتا در کنترل توانـایی خـود مـی بیننـد، در تـدریس موفقیت کمتری دارند و دانش آموزان آنها افت تحصیلی بیـشتری را تجربه می کنند. نتیجه نوع نگرش چنین اسـت : هنگـامی کـه معلمان عوامل موثر بر تدریس را خارج از کنترل خـود مـی داننـد عملا کوشش کمتری برای بهبود تدریس به عمل می آورنـد کـه پیامد آن افت تحصیلی بیشتر برای دانـش آمـوزان خواهـد بـود و متقابل وضعیت بالعکس می شود. نتایج این پـژوهش نیـز زاویـه دیگری از واقعیتهای نظام آموزشی بر می‌تاباند که اشـاعه نتـایج[۷] آن به کارآمدی هر چه بیشتر معلمان منجر خواهدشد (۳۱).

مطالعه کلمن در امریکا در باره فرصتهای برابر آموزشی[۸] نیز بـه‌عنـوان یـک پـژوهش منازعـه برانگیـز، بارهـا موجـب تامـل درخصوص کارکرد مدارس و اثربخشی آنها شده است(۳۲). کلمن اعلام نمود که ویژگیهای مدارس، صرفا درصـداندکی از تغییـرات پیشرفت تحصیلی دانش آموزان را تبیین می‌نمایند. همین موضوع موجب تأمل تصمیم گیران و در نتیجه کاهش بودجـه آمـوزش و پرورش گردید. در حالیکه برخی دیگر از تحقیقات متعاقبـا انجـام شد که نتایج تحقیقات کلمن و سـایر تحقیقـات همـسو بـا آن را مورد تردید قرار می‌داد. مطالعه بعـدی نـشان از تفـاوت عملکـرد درمدارس بی توجه به تفاوتهای خانوادگی دانش آموزان داشت. بر اساس نتایج این مطالعات مدارس می‌توانند بدون توجه به سـطح طبقه اجتماعی دانش آموزان نیز تاثیر گذار باشند(۳۳).

همچنین سکوت و بی توجهی پژوهـشگران آموزشـی دربـاره آنچه که به‌عنوان یک معـضل آموزشـی مـی‌شناسـند و یـا عـدم کوشش برای اشاعه و کاربست یافته‌ها به کاربران می‌تواند عملی غیر اخلاقی قلمداد شود، چرا که با این بی توجهی امکان استمرار یک پدیده نامطلوب در آموزش و پرورش در دوران مختلف فراهم می‌شود .

بنیادهای منشور اخلاقی در پژوهش آموزشی

آنچه که پیداست پژوهش آموزشی بـا ورود بـه مبـاحثی اساسـی است که می‌تواند بنیادهای اخلاقی خود ر ا کشف و مـورد توجـه قرار دهد، موضوعی که تاکنون کمتر به آن توجه شده اسـت. گـر چه اخلاق در حوزه های دیگر پژوهشی، رهنمودهایی مفید بـرای تدوین منشور اخلاقی در این حوزه خواهد بود اما توجه عمیقتر به بستر پژوهشها ما را به گفتگوهایی اساسیتر پیرامون دامنه و ابعـاد اخلاق در سطح پژوهشهای آموزشی فرا می‌خواند. شـاید طـرح و پاسخگویی به سوالاتی نظیر سوالات زیـر و ابعـادی کـه مطـرح می‌شوند ما را به مقدمه بحث در این عرصه نزدیک سازد .

پژوهش آموزشی با چه هدفی جریان می یابد ؟ و چگونه رشد می کند ؟

پژوهش آموزشی با چه خطاهای احتمالی روبه رو است و چگونـه از آنها ایمن می ماند ؟

پژوهش آموزشی به چه کسانی سود می رساند ؟ و چه کـسانی در معرض آسیب آن قرار دارند؟

دامنه آسیب پژوهشهای آموزشی تا کجاست ؟

پژوهش آموزشی با چه تهدیداتی در اجرا و عمل رو در رو است ؟

همانطور که پیشتر بحث شد، مانند هر حوزه دیگری از پـژوهش، بنیانهای اخلاقی در قلمرو پژوهـشهای آموزشـی نیـز مـی تواننـد به‌عنوان قالبهای پـشتیبان مـانع سـقوط اعتبـار پـژوهش گردنـد. اخلاق در این قلمرو می‌توانـد عـلاوه بـر تبعیـت از اصـول کلـی مربوط به همه حوزه‌ها، دارای ملاحظاتی انحصاری نیز باشـد کـه در تدوین منشور اخلاقی باید تواماً مورد توجه قرار گیرند. پژوهش آموزشی با دامنه‌ای وسیع از مخاطبان خود سروکار دارد که تقریبا شامل تمامی اعضای یک جامعه می‌شـود. بنـابراین ابعـاد منـشور اخلاقی باید با توجه به این دامنه وسیع تنظیم و ارائه شود. طبقـه بندی مقدماتی زیر، چـارچوبی بـرای اندیـشیدن هـر چـه بیـشتر پیرامون ابعاد اساسی اخلاق در پژوهشهای آموزشی است. در ایـن طبقه بندی، ابعاد اصلی اخلاق در حوزه پژوهشهای آموزشی ناظر بر حفاظت از سه حوزه کلی شأن و منزلت پژوهش آموزشی، شأن

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-25]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1390.6.2.6.1]

و منزلت انسان در جریان پژوهش و حقوق حامیان، سیاستگذاران و دیگر کاربران پژوهش است.

الف) اصول ناظر بر حفظ شأن و منزلت پژوهش در عرصه آموزش و پرورش

پژوهشگر در این زمینه باید مدافع قداست پژوهش در آموزش و پرورش باشد. پژوهش آموزشی با اعتبار بالا می‌تواند ظرفیت مناسب خود را برای تحول در آموزش و پرورش بروز دهد. در این زمینه پژوهشگران آموزشی باید همه توان خود را برای حفظ و ارتقاء اقتدار و اعتبار این حوزه بکار بندند و از این رو از آنچه که موقعیت این قلمرو حرفه ای را به‌خطر می‌اندازد به‌طور جدی دوری جویند از جمله اینکه پژوهشگران آموزشی باید :

۱. از آنچه به‌عنوان تقلب و تحریف[۹]، در حوزه پژوهش یاد می‌شود دوری جویند. برخی از مصادیق تقلب و تحریف در پژوهش شامل موارد زیر است :

- **یافته های جعلی**[۹]: معرفی،گزارش یا انتشار اطلاعاتی است که حاصل پژوهش آنها نباشند،
- **دستکاری داده ها**[۱۱]: هرگونه تغییر در محتوای پژوهش که منجر به تغییر یافته‌ها گردد،
- **سرقت ادبی**[۱۰] **و عدم احترام به مالکیت معنوی**[۱۱] : شامل هر گونه استفاده از دسترنج علمی دیگران می‌شود که به منبع آن در گزارش اشاره نمی‌گردد،
- **تکرار**[۱۲]: که به انتشار یافته‌های یک پژوهش در بیش از یک مجله علمی بدون توجه به قواعد اشاره دارد،
- **نویسندگی افتخاری یا صوری** [۱۳]: به این عمل غیر اخلاقی اشاره دارد که برای سهولت در چاپ مقالات خود از اسامی افراد بنام علمی بدون هیچگونه همکاری آنها استفاده کنیم یا اینکه اسامی دیگران را بدون هیچگونه همکاری، صرفا به این دلیل که به امتیازات آن نیازمند می‌باشند به کارهای انتشاراتی خود اضافه کنیم،
- **سهل انگاری**[۱۴]: منجر به بی دقتی و در نتیجه به بروز نتایجی نازل و بی اعتبار از یک پژوهش شود (۳۴).
- سوء استفاده پژوهشی: استفاده از پژوهشهای آموزشی به‌صورت آگاهانه یا به تسامح به قصد ریاکاری[۱۵] و بدون توجه به رسالتهای پژوهشگری (۳۵) .

۲. پژوهشگران آموزشی باید پایبند به اصولی باشند که استحکام، درستی و اقتدار پژوهش را تضمین می کند :

- **توجه به مبانی روش‌شناختی**: پژوهشگر باید در طرح مسأله و تنظیم مبانی نظری تحقیق، در تدوین روش‌شناسی پژوهش، در استفاده از روشهای گردآوری داده‌ها و فرآیند این گردآوری، در نتیجه‌گیری صحیح، و در نهایت در توصیف از اصول روش شناسی استفاده لازم را به عمل آورد.
- **استفاده از نتایج پژوهش برای کمک به حل مسائل**: اخلاق پژوهشگری حکم می‌کند که پژوهشگران در برابر یافته‌های پژوهش خود متعهد باشند و از این یافته‌ها برای تحلیل مسائل و کمک به حل آنها بهره جویند. پژوهشگران از این رو باید در مسیر اشاعه و کاربست پژوهش خود متعهدانه تلاش نمایند.
- **شجاعت**[۱۶]: شجاعت در پژوهش به این معنا است که اگر یافته‌های پژوهش با برداشتها و طرز تفکر پژوهشگر یا دیگران مغایر بود، پژوهشگر این رفتار علمی و اخلاقی را داشته باشد که یافته‌های خود را بیان کند و برداشتهای پیشین خود را با آنها هماهنگ سازد. همچنین شجاعت در پژوهش می‌تواند به ایستادگی برای طرح یافته های پژوهش با وجود مخالفت دیگران اشاره داشته باشد.
- **عمل فکورانه**[۱۷]: پژوهشگر باید در زمینه‌ای که تحقیق می‌کند، مطالعات عمیق و وسیع داشته باشد به علاوه باید مطالعات خود را با دقت و ژرف اندیشی انجام دهد، چرا که در غیراین صورت نتیجه تحقیق او گمراه کننده خواهد بود.
- **دوری از سوگیری**[۱۸]: پژوهشگر در مرحله تولید دانش نباید آگاهانه تحت تأثیر پیشداوری و اصول غیرمنطقی قرار گیرد. در علوم انسانی برخی اوقات یافته‌های پژوهش ما با باورهایمان متفاوت و بنابراین پذیرش آنها نیز برایمان دشوار است. در این

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-25]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1390.6.2.6.1]

حالت، اخلاق پژوهشگری حکم می‌کند، ارزشهای خود را در کار پژوهش دخالت ندهیم و نگران انتقال یافته‌های خود به جامعه نباشیم (۳۶).

•**آموزش پژوهشگران تازه کار**: پژوهشگران آموزشی باید در مسیر توسعه پژوهش، آموزش پژوهشگران تازه کار را برعهده گیرند. باید دانش پژوهش به نسل جدید پژوهشگران منتقل شود،

•**استفاده از تجربه پیشینیان**: پژوهش، فعالیتی پیوسته با تجربیات پیشینیان است. از اینرو پژوهشگران باید کوشش لازم را برای برقراری پیوند کار خود با بدنه دانش مرتبط با این کار، که پیشتر توسط پیشینیان حاصل شده، به‌عمل آورند .

•**تنظیم گزارش با جزئیات کامل:** گزارش مبسوط اقدامات انجام شده در مسیر پژوهش آموزشی باید به‌صورتی تفصیلی و کامل ارائه شود به‌نحوی که دیگران بتوانند بر اساس آن، پژوهش را در مراحل دیگر به جلو رانند ،

سود مندی،[۱۹] پژوهشهای آموزشی باید خط اصلی خود، یعنی کمک به توسعه آموزش و پرورش را گم نکنند. «پژوهشگر لازم است از حرکت در مسیر تولید دانش مضر و غیر سودمند به حال جامعه بپرهیزد و با انتخاب موضوعات مناسب به تولید دانش مفید بپردازد» (۸).

•**رعایت عدالت**[۲۰]: در پژوهشهای آموزشی عدالت می‌تواند به جامعیت در نگاه به ابعاد مختلف یک پدیده تحت بررسی اطلاق شود ،

•**توجه به اهمیت زمان**: پژوهش آموزشی باید اهمیت عنصر زمان را از ابعاد مختلف مورد توجه قرار دهد ،

ب)اصول ناظر بر احترام به حقوق اخلاقی آزمودنیها[۲۱]

پژوهش در آموزش و پرورش بیش از سایر حوزه های پژوهشی با انسان سر و کار دارد، بنابراین رعایت ملاحظات انسانی در این حوزه بیشتر مورد انتظار است. از جمله، پژوهشگران آموزشی باید نکات زیر را برای کرامت انسانی رعایت کنند.

•پژوهشگران آموزشی باید از هر آنچه که باعث آزار و اذیت[۲۲] دیگران در ابعاد مختلف خود می‌شود دوری جویند،

•پژوهشگران آموزشی باید خطرات و تهدیدهای احتمالی را برای شرکت کنندگان در پژوهش بیان کنند،

•پژوهشگران آموزشی باید شرکت کنندگان را از نتایج پژوهش خود مطلع نمایند،

•عدم تبعیض[۲۳]: پژوهشگران آموزشی باید مراقب باشند که نژاد، رنگ، دین، جغرافیا، طبقه اجتماعی، جنسیت، ملیت و سایر ویژگیهایی از این قبیل در نتایج پژوهش آنها دخالت نکند،

•پژوهشگران آموزشی نباید مسؤولیت پژوهشهایی را که ناقض ملاحظات انسانی و آزادیهای علمی است برعهده گیرند،

•پژوهشگران آموزشی باید در اجرای پژوهش از افراد آموزش دیده و حساس به ملاحظات اخلاقی بهره گیرند (۳۳).

آلچین (۲۰۰۰) و دیگران هم برخی مصادیق اخلاق پژوهشی را از منظر حقوق آزمودنیها مورد بررسی قرار داده و از جمله اصولی نیز به شرح زیر مطرح ساخته‌اند:

•**اصل مشارکت داوطلبانه**[۲۴]: پژوهشگران بایدتمام تبعات مشارکت را برای افراد آزمودنی و نمونه تحقیق روشن سازند و بویژه مشخص سازند که از اطلاعات کسب شده چگونه استفاده خواهد شد،

•**اصل محرمانه ماندن**[۲۵]: به این معنا که اطلاعات مشارکت کننده ها در امر پژوهش باید کاملا محرمانه باقی بماند. نباید موقعیت مشارکت کننده در هیچ شرایطی در پژوهش بدون موافقت وی در اختیار دیگران قرار گیرد (۳۶).

•مختار بودن آزمودنی برای استفاده از حق انصراف و خروج از پژوهش[۲۶] در هر زمان که تمایل داشته باشد،

• **اصل سپاسگزاری**[۲۷]: کلیه کسانی که به هر نحو به انجام پژوهش کمک نموده اند، شایسته قدردانی هستند. این موضوع باید به نحو مقتضی در پژوهش برجسته شود،

•پژوهشگران باید کوشش وافری به‌عمل آورند تا شرکت کنندگان در طول پژوهش احساس اطمینان و آرامش داشته باشند.

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-25]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1390.6.2.6.1]

•**اصل مسؤولیت پذیری برای انتشار یافته**[۲۸] : پژوهشگران باید نسبت به انتشار هرآنچه که به‌درستی به آن دست یافته‌اند همت گمارند(۳۷).

پ) اصول ناظر بر حفظ حقوق حامیان، سیاستگذاران و دیگر کاربران پژوهش

بخش دیگری از ملاحظات و اصول اخلاقی ناظر بر پژوهشهای آموزشی به به رعایت حقوق حامیان، سیاستگذاران، و دیگر کاربران پژوهش برمی‌گردد. برخی از تعهدات مربوط به این بخش به شرح زیر است :

•پژوهشگران آموزشی باید کلیه تعهدات خود را با سایر مشارکت کنندگان در پیش، حین و پس از پژوهش به انجام برسانند،

•استفاده از حقوق مادی و معنوی پژوهش تابع قراردادهایی است که در این زمینه منعقد شده است ،

•پژوهشگران آموزشی باید تعهدات خود را به بالاترین کیفیت ممکن به انجام برسانند. پژوهشگران آموزشی باید در مراحل مختلف پژوهش از مشارکت حامیان بهره گیرند، به‌نحوی که پژوهش سرانجام برای کاربران قابل اعتماد، قابل درک و کاربردی باشد،

•پژوهشگران لازم است در مقابل کارفرمایان، حامیان مالی و دیگر نهادهای خصوصی و عمومی و به خصوص در قبال جامعه پاسخگو باشند.(۶).

نتیجه‌گیری

آموزش و پرورش مهمترین بستر برای توسعه جامعه در ابعاد مختلف است. بنابر این آموزش و پرورش ابزار ساختن جهان برای موقعیتی هر چه بهتر است. آموزش و پرورش به همین ترتیب دامنه و گستره وسیعی دارد. تقریبا همه آحاد جامعه را در بر می‌گیرد و با همه عناصر اصلی یک جامعه ارتباط مستقیم دارد. چنین موقعیتی است که کار آموزش و پرورش را دشوار و مهم و از اینرو نیازمند به توجه اساسی ساخته است. باید آموزش و پرورش از جهات مختلف در این مسیر حیاتی و خطیر مورد پشتیبانی و حمایت قرار گیرد. پژوهش در این بستر یکی از مهمترین پشتیبانان آموزش و پرورش است که راه را به رهروان در این عرصه می‌نمایاند.

پژوهش آموزشی برگرفته از موضوع خود عرصه ای با مسؤولیتهایی بسیار گسترده و حساس است که در پیوند با قلمروهای حمایتی نظیر اخلاق، قادر به ایفای آنها خواهد بود. پژوهش آموزشی در پیوند با اخلاق می‌تواند مسیر پر پیچ و خم دانش آفرینی و هدایتگری در آموزش و پرورش را به درستی طی کند. موضوعی که شایسته توجهی جدی تر است.

پژوهش آموزشی به‌عنوان مرجع آگاهی در نظام آموزشی با حساسیت بالای اخلاقی همراه است. نتایج پژوهشهای آموزشی چه از طریق روشهای کمی و چه از طریق روشهای کیفی، بیش از هر چیز بر انسان تاثیر می‌گذارند. دانش آموزان، اولیاء، معلمان و به شکلی غیر مستقیم، تمامی افراد جامعه از نتایج پژوهشهای آموزشی تاثیر می‌پذیرند. بنابر این رعایت اخلاق در این حوزه به‌عنوان یک ضرورت اجتناب ناپذیر مطرح است (۳۵).

در حال حاضر مبحث اخلاق در پژوهشهای آموزشی قاعده‌های خود را به‌درستی نشناخته و اصولا اراده ای جدی و فراگیر برای کار در این زمینه نیز وجود نداشته است. طرح تدوین منشور اخلاقی پژوهشهای آموزشی، مقدمه‌ای برای ورود به مباحثی است که می‌تواند حاصلی بیش از این برای توجه به ابعاد اخلاقی پژوهش در آموزش و پرورش دربرداشته باشد. موضوعی که غفلت از آن به بی‌اعتباری هر چه بیشتر این قلمرو پژوهشی می‌انجامد و هزینه آن تاکنون نیز به درجاتی پرداخته شده است.

کم توجهی به ملاحظات اخلاقی در این زمینه برابر با ایجاد مخاطراتی اساسی برای حوزه آموزش و پرورش است که بیش از هر حوزه دیگری در جامعه باید با تدابیر مختلف از سلامت آن محافظت به عمل آید. شاید برای انجام اقداماتی عملیتر تشکیل گروهی در انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری منحصرا برای توسعه اخلاق در حوزه پژوهشهای آموزشی بتواند کارساز باشد .

در کوششهای مقدماتی برای تدوین و اجرای منشور اخلاقی پژوهشهای آموزشی می‌توان سه حوزه اساسی از تدابیر اخلاقی

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-25]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1390.6.2.6.1]

مـورد نیـاز را همـراه بـا اصـول و مؤلفـه‌هـای خـود، فـراروری پژوهشگران این عرصه قرار داد:

الف) اصول ناظر بر حفظ شأن و منزلت پژوهش در عرصـه آموزش و پرورش: در این حـوزه از تـدابیر اخلاقـی، پژوهـشگر آموزشی می‌کوشد تا اعتبار و قداست پـژوهش آموزشـی را بـرای تاثیر گذاری در جامعه حفظ نمـوده و ارتقـاء بخـشد. پیداسـت بـا رعایت این بخش از تدابیر اخلاقی، پـژوهش آموزشـی از شـأن و اعتبار لازم برای تاثیرگذاری در جامعـه بـیش از پـیش برخـوردار خواهد شد.

ب) اصول ناظر بر حفظ شان و منزلـت انـسان در عرصـه پژوهشهای آموزش و پرورش: پژوهش در آموزش و پـرورش بیش از سایر حوزه های پژوهشی با انسان سروکار دارد. بنـابراین رعایت کرامت و ملاحظات انسانی در این حوزه بیشتر مورد انتظار است. تاثیر آموزش و پرورش و تصمیمهای ناشی از نتایج پژوهش در این حوزه بر افراد تحت پوشش بسیار گسترده، عمیق و پایـدار است. پژوهشگران آموزشی با رعایت اصول و مؤلفه‌های اخلاقـی در این حوزه، زمینه را برای حفظ و ارتقاء کرامت انسانی در طـول پژوهش مهیا می‌کنند.

پ)اصول ناظر بر حفـظ حقـوق حامیـان، سیاسـتگذاران و کاربران پژوهش:

پژوهش آموزشی به‌عنوان یک فعالیت سـازمانی و مـامور‌یتگرا در ارتباط با گروههای دیگر از افراد به‌عنوان حامیان، سیاستگذاران و کاربران پژوهش است و در ارتبـاط بـا هـر یـک از آنهـا تعهـدات خاصی دارد. پژوهشگر آموزشی باید ابتدا به‌درسـتی بـه شناسـایی تعهدات خود نسبت به هر یک از این گروههـا اقـدام نمـوده و بـا توجه به این بینش به ادای تعهدات خود بپردازد .

پیداست مطالعه برای تدوین اصول اخلاقی در حـوزه پژوهـشهای آموزشی، خود به‌دلیل اهمیت و گستردگی به‌عنوان یکی از حـوزه های پژوهشی تلقی می‌شود و از اینرو می‌طلبـد تـا پژوهـشگرانی توانمند و آشنا با دو حوزه اخلاق پژوهشی و پژوهش در آموزش و پرورش به تبیین هر چه مناسبتر این حوزه از اخـلاق در پـژوهش بپردازند. بدون تردید نتایج این اقدام می‌تواند به‌دلیل نقش و نفوذ آموزش و پرورش در سایر حوزه ها، موجبات تقویت حضور اخلاق را در ابعاد مختلف جامعه فراهم آورد .

واژه‌نامه

اصول وارزشهای اخلاقی	1. Moral principles and Values
اخلاق در پژوهش	2. Research Ethics in
اخلاق حرفه ای	3. Professional ethics
اخلاق علمی	4. scientific ethos
سلامت معنوی	5. Spiritual Health
درماندگی آموخته شده	6. Learned helplessness
اشاعه نتایج پژوهش	7. Disseminating research results
فرصتهای برابر آموزشی	8. Equality of Education Opportunity
یافته‌های جعلی	9. Fake findings
سرقت ادبی	10. Plagiarism
مالکیت معنوی	11. Intellectual Property
ارسال همزمان یک مقاله به دو مجله	12. Duplicate
نویسندگی افتخاری یا صوری	13. Gift Authorship
سهل انگاری	14. Indifferent
ریاکاری	15. Fraud
شجاعت	16. courage
عمل فکورانه	17. reflective practice
دوری از سوگیری	18. Avoid bias
سودمندی	19. Usefulness
عدالت	20. Justice
احترام به حقوق اخلاقی آزمودنیها	21. Respect to ethical rights of subjects
آزار و اذیت	22. Harassment
عدم تبعیض	23. Non- Discrimination
اصل مشارکت داوطلبانه	24. Principle of voluntary participation
اصل محرمانه ماندن	25. anonymity Principle of

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-25]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1390.6.2.6.1]

اختیار برای خروج از پژوهش

26. withdraw from the research

اصل سپاسگزاری

27. Thanking

مسؤولیت پذیری برای انتشار یافته ها

28. Responsibility to Disseminate Study Results

منابع

1. Durkheim EM (1992).Professional Ethics and Civic Morals, Translated by Cornelia Brookfield, Routledge, New York, pp:29-45.

۲. فراستخواه، مقصود. اخلاق علمی رمز ارتقای آموزش عالی، جایگاه و ساز و کارهـای اخلاقیـات حرفـه ای علمـی در تـضمین کیفیـت آموزشی عالی ایران.فصلنامه ی اخلاق در علوم و فنـاوری. ۱۳۸۵. شماره ی ۱. ص ۱۳.

۳. لشکربلوکی، مجتبی. چارچوب تـدوین ارزشـها و اخـلاق حرفـه ای پژوهشهای علمی و فناوری. فصلنامه اخـلاق در علـوم و فنّـاوری. ۱۳۸۷. سال سوم، شماره های ۱و ۲.ص ۱۰۵ .

4. Israel MA , Iain HA(2006). Research Ethics for Social Scientists,Sage, London, pp:5-77.

5. Busher HU (2005) .Ethics of Educational Research: An agenda for discussion, School of Education, University of Leicester, Available At: URL http: www.aub.edu.lb.

6. Sales BD , Susan, FO(2000). Ethics in Research With Human Participants,American psychology Association, Washington, PP 37-46.

۷. فرهود، داریـوش (۱۳۸۹)اخـلاق آکادمیـک در آمـوزش و پـژوهش، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سـال پـنجم، شـمارههـای ۳و ۴.ص ۱ .

۸. خالقی، نرگس. اخلاق پژوهش درحـوزه علـوم اجتمـاعی. فـصلنامه اخلاق در علوم و فنّاوری. ۱۳۸۷ سال سوم، شمارههای ۱و۲.ص ۸۴ .

۹. بیکر، ترزال. نحوه انجام تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ نـایبی. ۱۳۸۱. انتشارات روش، چاپ دوم. صص: ۱۸ – ۱۵.

10. Shamoo AD, David BR(2009).Responsible Conduct of Research,Oxford University Press.London .pp:8-26.

11. Stutchbury KR, Fox AL(2009). Ethics in educational research: introducing methodological tools for effective ethical analysis. Cambridge Journal of Education.Available At: URL http:www.health.heacademy.ac.uk.

12. Small RO(1998).Towards an Unprincipled Ethics of Educational Research . Australian Journal of Education 42:56-59.

13. McNamee MI, David BR (2002).The ethics of educational research. Blackwell. London .PP:19-56.

14. Kitchener KA(2000).Foundations of Ethical Practice, Research and Teaching in Psychology. Lawrence Erlbaum Associates. New Jersey.pp:63-68.

15. Burgess RO (1989) .The Ethics of educational research,Routledge.falmer. London.pp:25-26.

16. Boutroux ,MI(2009). Education and Ethics,Biblio life , Michigan.pp: 29-45.

۱۷. فرهود، داریوش (۱۳۸۷)بلند پروازی، علم بـازی ،مـدرک سـازی (واژگان پلچریسم) اخلاق ،فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری ،سال سوم، شماره های ۳و ۴.صص: ۵-۱ .

۱۸. عمادزاده، مـصطفی (۱۳۸۸) اقتـصاد آمـوزش و پرورش،چـاپ اول ،جهاد دانشگاهی دانشگاه اصفهان .صص:۵۴-۲۳

۱۹. فرهود، داریوش. مروری بر تاریخچه اخلاق همراه با گـردآوری زمینه های گونـاگون اخـلاق، فـصلنامه ی اخـلاق در علـوم و فنّاوری. ۱۳۸۶. سال دوم، شماره های ۱ و ۲.صص:۳- ۱ .

۲۰. حسن‌زاده، بی نا. بررسی تاثیرات اتلاف آموزشی. بی تا .شـورایعالی آموزش و پرورش.صص ۱۲-۴.

21. Difebo, James D (2002).Education in Small Schools of Pennsylvania.Trafford.Victoria.pp:65-69.

۲۲. علاقه بند، علی. مبانی نظری و اصـول مـدیریت آموزشـی. ۱۳۷۷. چاپ پنجم، انتشارات روان. صص : ۱۵- ۵.

۲۳. ساکی، رضا. الگوی نظری تحقیق و توسعه در آمـوزش و پـرورش ،(منتشر نـشده) .۱۳۸۶. دبیرخانـه شـورایعالی آمـوزش و پـرورش .صص :۵۹-۵۰ .

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-25]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1390.6.2.6.1]

24. Sikes P, John N and William C (2003). The Moral Foundations of Educational Research: Knowledge, Inquiry and Values, Open University press. Philadelphia.pp:84-90.

۲۵. بانکی، فرزین. فلسفه تعلیم و تربیت ،۱۳۸۳خبرگزاری کار تاریخ ۱۳۸۳/۱۱/۰۲:

26. Available At: URL http:// www.ilna.ir

27. Smith AW (2009).Education And Ethics. Bibliolife. Michigan.pp:13-26.

28. Pring ,Richard(2001).Education as a Moral Practice. Journal of Moral Education 30(2):23-26.

۲۹. کامین ، لئون .ماجرای سیریل برت .ترجمه یوسف کریمی. فصلنامه تعلیم و تربیت .۱۳۶۵.سال دوم. شماره ۶ .صص: ۴۵- ۴۸ .

۳۰. کدیور، پروین. فشار روانی در کلاس های طبقه بندی شده، فصلنامه تعلیم و تربیت. ۱۳۸۰. شماره ۳۵.صص:۳۶- ۸۰.

۳۱. سیف، علی اکبر. روانشناسی پرورشی.۱۳۷۵. چاپ پنجم، انتشارات آگاه.صص: ۹۷- ۸۵.

۳۲. ساکی، رضا .بررسی نگرش معلمان در مورد علل شکست و موفقیت تحصیلی دانش آموزان و ارتباط آن با میزان موفقیت آنها در تدریس، فصلنامه تعلیم و تربیت.۱۳۷۲.شماره۳۹ و۴۰.صص:۲۹-۱۸ .

33. Erwin V , Johanningmeier(2009). Equality of Educational Opportunity and Knowledgeable Human Capital.Information Age publishing Inc. Florida.pp:33-37.

34. MacBeath J, Cullen J, Frost D, Swaffield S (2007).Schools on the edge: responding to challenging circumstances, sage,London .pp:78-90.

35. Mertens DM, Ginsberg PE (2009).The Handbook of Social Research Ethics, Sage. London. pp: 47-56.

36. Gregory I (2003). Ethics in research, Continum. New York. pp:12-15.

۳۷. نشریه پژوهش، مؤسسه خدمات مشاوره‌ای آستان قدس رضوی، آذر ۸۴.

38. Available At: URL htt: www.aqrjavan.org

39.Connolly P (2003).Ethical Principles for Researching vulnerable.Available from: URL http:// www.ofmdfmni.gov.uk/ethicalprinciples.pdf.

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-25]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1390.6.2.6.1]

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-25]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1390.6.2.6.1]